

MARTA GRESZATA-TELUSIEWICZ

KOGO SĘDZIA MOŻE WEZWAĆ
W PROCESIE KANONICZNYM?

1. WPROWADZENIE

Na wstępie należy wyjaśnić dwa kluczowe dla podjętej problematyki pojęcia, precyzyjnie rozróżniane przez Prawodawcę w Kodeksie Prawa Kanonicznego¹, a jednocześnie ściśle merytorycznie ze sobą związane zarówno od strony etymologicznej, jak i od strony proceduralnej: cytacji i notyfikacji. Bez ich naświetlenia trudno byłoby odnieść do określonych podmiotów tę czynność proceduralną, którą jest szeroko rozumiane wezwanie.

Łacińskie wyrażenie *citatio* tłumaczy się jako: pozew, żądanie. Słowo to pochodzi od łacińskiego czasownika *cito*, który oznacza: pozywać, wzywać kogoś do stawienia się przed sądem, poruszać, wprawiać w ruch, ogłaszać urzędowo, obwieszczać, wzruszać, pobudzać, zachęcać². Jednocześnie należy zauważyć, iż za każdym razem, gdy w normach Kodeksu Prawa Kanonicznego, w Księdze VII *De processibus*, użyty jest przez Prawodawcę kościelnego czasownik *citare*, tłumaczony na język polski za pośrednictwem dwóch słów:

Dr hab. MARTA GRESZATA-TELUSIEWICZ – prof. KUL – Katedra Kościelnego Prawa Procesowego, Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: Al. Raławickie 14, 20-950 Lublin; e-mail: mgresz@kul.pl

¹ *Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Paulii PP. II promulgatus*, AAS 75 (1983), pars II, s. 1-317 – dalej cyt. CIC.

² *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, J. Sondel, Kraków 1997, s. 155.

„wzywać” lub „pozywać”, to należy się spodziewać, że chodzi o bardzo istotną decyzję procesową podjętą przez sędziego. Decyzja ta zawsze ściśle związana jest – zarówno merytorycznie, jak i proceduralnie – z decyzją o przyjęciu skargi powodowej. Wyrażona zostaje na łamach dekretu, powszechnie zwanego dekretem przyjęcia skargi powodowej. Wraz z tym dekretem zostają nawiązane pierwsze istotne międzyosobowe relacje procesowe, na tyle ważne dla całego *iudicium*, że właśnie ich powagą zostaje wszczęty ów proces. Właściwie od tego momentu można dopiero mówić o stronie powodowej i stronie pozwanej *sensu stricto*, gdyż są to określenia ściśle zarezerwowane dla procesu. Strony procesowe, wezwane na sąd, zaciągają obowiązki i nabywają uprawnienia w *iudicium* względem siebie, przedmiotu sporu i sędziego. Sędzia również zostaje formalnie zobowiązany do podejmowania całego szeregu czynności względem stron procesowych i przedmiotu sporu oraz wszystkich innych uczestników procesu, którzy wezmą w nim formalnoprawny udział.

Ten ciąg faktów procesowych można nazwać cytacją *sensu stricto*. Wspomniana sekwencja działań sądowych, które następują po sobie podczas cytacji *sensu stricto*, świadczy o tym, że nie chodzi tylko o zwykłe wezwanie podmiotu do sądu. Raczej należałoby stwierdzić, że faktyczne wezwanie kogoś do sądu jest oczywistym i koniecznym skutkiem wspomnianych wcześniejszych zdarzeń. W jednym dekrete cytacyjnym dokonują się więc dwie bardzo istotne czynności procesowe, jedną z nich jest przyjęcie skargi powodowej, a drugą ukonstytuowanie stron procesowych. Obie te czynności procesowe dokonują się faktycznie jednocześnie, jednak norma kodeksowa je różni, zaś skutkiem ich obu jest faktyczne wezwanie stron procesowych do sądu³.

Warto jednocześnie zwrócić uwagę na kilka wyjątków, które pojawiają się w Kodeksie Prawa Kanonicznego w odniesieniu do cytacji jako instytucji prawa procesowego odnoszącej się nie tylko do wszczęcia procesu względem stron zainteresowanych przedmiotem sporu, ale także względem innych podmiotów, co z kolei można nazwać cytacją *sensu lato*. Pierwszym takim wyjątkiem jest fakt użycia określenia *citare* w stosunku do wezwania rzecznika sprawiedliwości i obrońcy węzła⁴. W tym przypadku cytacja *sensu lato* daje początek właściwej, pełnej strukturze *iudicium*, w którym z natury rzeczy jest wymagany udział rzecznika sprawiedliwości i obrońcy węzła. Drugim wyjątkiem

³ CIC c. 1507 § 1.

⁴ CIC c. 1433.

kiem jest użycie w Kodeksie czasownika *citare* w odniesieniu do wezwania świadka (*citatio testis*)⁵. Istotą tej czynności procesowej jest wprowadzenie formalno-prawne, oczywiście mocą dekretu, świadka do procesu jako kogoś, kto w sposób istotny przyczyni się do wyświelenia prawdy obiektywnej.

Można zatem, w świetle przepisów obecnego Kodeksu Prawa Kanonicznego, wyróżnić dwa zasadnicze typy cytacji: cytacja w sensie ścisłym i cytacja w sensie szerokim. Cytacja w sensie ścisłym dotyczy tylko strony powodowej i strony pozwanej, zaś cytacja w sensie szerokim odnosi się do rzecznika sprawiedliwości, obrońcy węzła, świadka, a także osób trzecich⁶, które mogą wziąć udział w procesie. Cytacja w sensie ścisłym jest to wezwanie osoby do stawienia się wobec sądu. Staje ona przed tym sądem jako powód lub pozwany, co formalnie daje początek *iudicium*. Cytacja w sensie szerokim uzupełnia, dopełnia strukturę *iudicium* poprzez udział innych osób, koniecznych ze względu na naturę tych spraw oraz ze względu na naczelną zasadę każdego procesu, jaką jest poszukiwanie prawdy obiektywnej⁷.

Łacińskie wyrażenie *notificatio* rozumie się jako: ogłoszenie, oznajmienie, zawiadomienie, podanie do wiadomości. Słowo to wywodzi się od łacińskiego czasownika *notifico*, co tłumaczy się: oznajmić, uczynić znanym, podać do wiadomości⁸. W kontekście etymologicznym norm procesowych Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku notyfikacja jest to przekazanie, zawiadomienie lub podanie do wiadomości: dekretu, w którym sędzia przyjmuje skargę powodową i dokonuje cytacji stron, dekretu zawiązania sporu, dekretu, w którym sędzia dokonuje wezwania świadka, apelacji głównej, dekretu lub wyroku trybunału apelacyjnego oraz reskryptu Stolicy Apostolskiej dyspensującego od małżeństwa zawartego, ale niedopełnionego. Należy oczywiście, w odniesieniu do tych poszczególnych decyzji, wziąć pod uwagę różne rodzaje procesów i różnych adresatów notyfikacji⁹.

Podsumowując, cytacja jest to instytucja prawa procesowego powstająca poprzez decyzję sędziego o przyjęciu skargi powodowej do *iudicium*, wyrażoną w formie dekretu, której treścią jest ukonstytuowanie stron procesowych,

⁵ CIC c. 1556.

⁶ CIC c. 1597.

⁷ Szerzej na temat cytacji zob. M. G r e s z a t a, *Litispendencia w procesie kanonicznym*, Lublin 2003, s. 80-92.

⁸ *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, s. 662.

⁹ Szerzej na temat notyfikacji zob. G r e s z a t a, *Litispendencia w procesie kanonicznym*, s. 92-94.

a następnie związanie ich poprzez relacje formalno-procesowe z sędzią i przedmiotem sporu. Skutkiem tych czynności jest formalne wezwanie do udziału w procesie stron procesowych (*citatio sensu stricto*) oraz wezwanie do udziału innych uczestników procesu (*citatio sensu lato*). To wezwanie musi się dokonać za pomocą notyfikacji, czyli instytucji prawa procesowego, polegającej na powiadomieniu stron i innych uczestników procesu o treści dekretu, w tym przypadku – o treści dekretu cytacyjnego. Cytacja i notyfikacja od strony swej skuteczności prawnej są tak bardzo ze sobą sprzężone, że ich rozróżnianie w rzeczywistości procesowej ukazuje jedynie pewien ciąg działań w teoretycznej strukturze procesu, które obligatoryjnie powinny po sobie następować. Nie ma bowiem formalnoprawnie dokonanej cytacji bez jej notyfikacji.

2. WEZWANIE STRON W NORMACH PROCESOWYCH

W prawie kanonicznym cytacja nie jest prostym zawiadomieniem albo komunikowaniem pozwanemu prośby petenta. Ona jest także, a nawet przede wszystkim, nakazem sędziego, by stawić się albo odpowiadać przed trybunałem po raz pierwszy. W sensie szerokim cytacją nazywa się każdą decyzję sędziego domagającą się od osoby, by stawiła się przed nim w jakimkolwiek momencie procesu. Konieczność cytacji opiera się na prawie naturalnym, które przynależy pozwanemu, by móc się bronić w procesie. Z tego właśnie powodu prawo pozytywne w kanonie 1511 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku sankcjonuje brak – zgodnie z prawem dokonanej cytacji – jako oczywistą przyczynę nieważności procesu. Wyjątek od tej reguły zachodzi wtedy, gdy w sprawie spornej strony stawiają się spontanicznie w sądzie. W Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku cytacja narzucała pozwanemu, by był obecny osobiście albo przez pełnomocnika przed trybunałem, by odpowiadać ustnie. Dlatego też cytacja była uważana w swoich skutkach za konieczność stawienia się przed sędzią i odpowiadania na żądanie¹⁰. Obecnie cytacja jest wezwaniem przed sąd, którego jeden sędzia albo przewodniczący kolegium dokonuje wobec powoda i wobec innych stron (pозwany) w dekrecie. W tymże dekrecie sędzia przyjmuje skargę powodową i decyduje,

¹⁰ J. L. A c e b a l, *Le commentaire au canon 1507*. Dans: *Code de Droit Canonique Annoté*, Paris 1983, p. 856-857; por. M. J. A r r o b a C o n d e, *Diritto processuale canonico*, Roma 2012, p. 357.

czy wezwani muszą odpowiedzieć na piśmie, czy stawić się w sądzie, aby uzgodnić punkty sporne albo wątpliwości. Jeśli po odpowiedzi pisemnej sędzia widzi konieczność wezwania stron, to może to ustalić na podstawie nowego dekretu¹¹. W tym względzie więc Kodeks Prawa Kanonicznego z 1983 roku w kanonie 1507 § 1 przewiduje już dwie możliwości. W dekrecie przyjmującym skargę powodową sędzia musi wezwać pozostałe strony, decydując: 1) czy muszą one odpowiedzieć na piśmie albo 2) czy mogłyby one stawić się przed sędzią dla uzgodnienia wątpliwości¹².

Zgodnie z treścią kanonu 1507 § 1 przyjęcie skargi powodowej, czy to dokonywane przez jednego sędziego, czy to przez przewodniczącego trybunału kolegialnego, powinno mieć formę dekretu (w kanonie 1507 § 2 nazywanego *decretum citationis*). W treści tego dekretu powinien się znaleźć nakaz sądowego wezwania (*in iudicium vocare seu citare*) pozostałych stron, by mogły one udzielić odpowiedzi na skargę. Odpowiedź taka może mieć oczywiście formę zwyczajną, czyli pisemną, ale można też osobiście stawić się przed sędzią i udzielić ustnej odpowiedzi. Ich celem jest zawiązanie sporu i sformułowanie wątpliwości, która ma być rozpoznana w trakcie *iudicium* i na którą sędzia udzieli odpowiedzi w wyroku. Wybór opcji odpowiedzi pisemnej nie wyklucza tego, aby strony zostały wezwane ponownie nowym dekretem w celu udzielenia dalszych wyjaśnień¹³. Obowiązkiem sędziego, wynikającym z przyjęcia skargi powodowej, jest nie tylko wezwanie wszystkich uczestników procesu, ale również urzędowe powiadomienie strony powodowej. Chociaż prawodawca kościelny wprost na to nie wskazuje w normie prawnej, to interpretacja taka wydaje się uzasadniona. Jest oczywiste bowiem, że strona powodowa, jako główny zainteresowany, oczekuje na powiadomienie o przyjęciu skargi powodowej, gdyż ma prawo otrzymać odpowiedź na złożone pismo skargowe. Takie powiadomienie jest jednocześnie wezwaniem tejże strony powodowej do podejmowania dalszych czynności procesowych¹⁴. W Instrukcji procesowej dla spraw o nieważność małżeństwa „Di-

¹¹ E. Olivares, *Citazione*, [In:] *Nuovo Dizionario di Diritto Canonico*, a cura di C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda, Roma 1993, p. 180.

¹² A c e b a l, *Le commentaire au canon 1507*, p. 856-857; por. A r r o b a C o n d e, *Diritto processuale canonico*, p. 357.

¹³ C. De Diego - L o r a, *Komentarz do kanonu 1507*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1135-1136.

¹⁴ R. S z t y c h m i l e r, *Wstęp do Rozdziału II*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, t. V, Księga VII: Procesy, red. J. Krukowski, Poznań 2007, s. 141.

gnitas connubii”¹⁵, w artykule 126, autor wprost nakazuje, aby w sytuacji małżeństwa zaskarżonego przez promotora sprawiedliwości byli wzywani oboje małżonkowie¹⁶. Jeśli skargę uważa się za przyjętą według kanonu 1506, czyli z mocy samego prawa, dekret cytacyjny musi być wydany w ciągu dwudziestu dni od chwili złożenia pisma ponaglającego sędziego, o czym jest mowa w kanonie 1507 § 2¹⁷. Wezwanie sądowe jest urzędowym zawiadomieniem o przyjęciu skargi, a jednocześnie żądaniem, aby wezwany sformułował odpowiedź w formie pisemnej lub stawił się osobiście przed sędzią. Jeśli jednak nastąpi inna, prostsza sytuacja, o której mowa jest w kanonie 1507 § 3, gdy strony same stawiają się w sądzie wobec sędziego w celu prowadzenia procesu, to wezwanie jest oczywiście zbędne. Mimo to w aktach zawsze powinno być odnotowane to wszystko, co rzeczywiście się dokonało¹⁸.

W normie kanonu 1508 § 1 Prawodawca kościelny nakazuje niezwłocznie powiadomić stronę pozwaną o dekrete wezwania (*decretum citationis*), tym samym o skardze powodowej, jednocześnie wzywając ją na sąd¹⁹. Oczywiście, takie samo powiadomienie należy dostarczyć innym osobom, które powinny się stawić w sądzie. W tym przypadku należy rozumieć, iż te inne osoby są stronami w procesie, jak na przykład obrońca wężła czy rzecznik sprawiedliwości²⁰. Zgodnie z § 2 kanonu 1508 sytuacją zwyczajną jest dołączenie do pozwu skargi powodowej. Z uprawnienia wstrzymania się od przedstawienia skargi powodowej wolno sędziemu skorzystać tylko w wyjątkowych okolicznościach²¹.

W przepisie kanonu 1509 § 1 prawodawca kościelny bardzo wyraźnie preferuje pocztę jako najlepszą metodę notyfikowania pozwu, dekretu, wyroku i innych aktów sądowych. W ten sposób prawodawca rezygnuje z instytucji

¹⁵ Pontificium Consilium De Legum Textibus. Instructio „Dignitas connubii” servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii (25 I 2005), „Communicationes” 37 (2005), p. 11-89 – dalej cyt. DC.

¹⁶ H. S t a w n i a k, *Komentarz do artykułu 126*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007 s. 193-195.

¹⁷ O l i v a r e s, *Citazione*, p. 180.

¹⁸ D e D i e g o - L o r a, *Komentarz do kanonu 1507*, s. 1135-1136.

¹⁹ K. L ü d i c k e, *Der Kommentar zum Kanon 1508*, [In:] *Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici*, Band 5 (Cann. 1311-1752), Essen 1988-2005, S. 1508/2.

²⁰ C. D e D i e g o - L o r a, *Komentarz do kanonu 1508*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, s. 1136-1137.

²¹ Tamże.

posłańca, czyli woźnego sądowego, wyraźnie obecnej w Kodeksie Prawa Kanonicznego z 1917 roku i omówionej w kanonach 1591-1593. Oczywiście mogą też być stosowane inne formy powiadomienia, pod warunkiem, że będą one pewne. Niemniej jednak zarówno sam fakt, jak i sposób powiadomienia (*notificationis*) należy odnotować w aktach, o czym mówi kanon 1509 § 2. Obligatoryjne wydaje się sygnowanie takiego zdarzenia podpisem notariusza²².

W sprawach o nieważność małżeństwa, co wynika z treści kanonu 1677 § 1, jeżeli sędzia uzna, że skarga powodowa jest dobrze umotywowana i przyjmie ją do przewodu sądowego, należy podać do wiadomości strony pozwanej dekret wezwania przed sąd (*notificationem decreti citationis*). Do takiego wezwania sędzia powinien dołączyć kopię skargi powodowej, jeśli ze względu na poważne przyczyny nie uzna tego za zbytęczne²³. Również w procesie dokumentalnym o nieważność małżeństwa należy wezwać strony (*citatis partibus*), co wynika z treści kanonu 1686.

Pozwany, który odmawia przyjęcia pozwu (*citatoriam schedam*) albo przeszkadza w dotarciu do niego wezwania (*citatio*), uznany jest za wezwanego, zgodnie z przepisami prawa, o czym jest mowa w kanonie 1510. Zgodnie z normą kanonu 1511, jeśli pozwu nie przekazano zgodnie z przepisami prawa (*si citatio non fuerit legitime notificata*), akta procesu są nieważne. W kanonie tym prawodawca kościelny brak prawidłowej notyfikacji pozwanemu dekretu cytacyjnego ustala jako przyczynę nieważności akt procesu, ale nie nieważności akt sprawy, czyli na przykład zgromadzone już dowody mogą być wykorzystane w innej instancji. Wyrok ma moc sanowania nieważności aktów ustanowionych prawem pozytywnym, zawsze gdy chodzi o sprawy prywatne. Jednakże w przypadku spraw dotyczących interesu publicznego wyrok nie ma już możliwości ich sanowania. W żadnym typie spraw nie jest też możliwe sanowanie nieważnych aktów, gdy ich nieważność wywodzi się od prawa naturalnego²⁴. Prawodawca kościelny takiej sytuacji nie wymienia ani wśród przyczyn nieważności nieusuwalnej wyroku, ani pośród przyczyn nieważności usuwalnej wyroku, co na mocy kanonu 1619 pozwala wnioskować, iż taka nieważność jest sanowana przez sam wyrok w sprawach dotyczących

²² C. De Diego - Lora, *Komentarz do kanonu 1509*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, s. 1136-1137.

²³ L. Madero, *Komentarz do kanonu 1677*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, s. 1255-1257.

²⁴ Arroba Conde, *Diritto processuale canonico*, p. 357.

dobra prywatnego stron. Zawiadomienie o pozwie, o czym mówi kanon 1512, ma tu więc znaczenie decydujące. W związku z tym należy przypuszczać, iż przy defekcie przekazania pozwu ostateczny wyrok zostanie wydany pod nieobecność (a nawet formalny brak) strony, co będzie spowodowane zaniechaniem (brakiem formalnego dokonania) wezwania, czyli przekazaniem go niezgodnym z przepisami prawa. A taki wyrok nie może sanować tego, co ze swej natury sanowania nie dopuszcza. W tym przypadku ma więc zastosowanie drugi człon przepisu kanonu 1620 4°, w myśl którego wyrok jest dotknięty wadą nieważności nieusuwalnej, gdy nie był wszczęty przeciwko jakiejś stronie pozwanej. Miałoby to oczywiście zastosowanie wtedy, gdy sprawa dotyczyłaby dobra publicznego Kościoła. Wydaje się, że taka hipoteza należy do wad powodujących usuwalną nieważność wyroku, wynikającą z kanonu 1622 5°, gdy wyrok opiera się na nieważnym akcie sądowym, którego nieważność nie została sanowana według przepisu kanonu 1619. Zarówno w jednym, jak i w drugim przypadku jest możliwe wniesienie zarzutu ze względu na tę wadę w każdym stadium i na każdym stopniu procesu, co może także czynić z urzędu sam sędzia na mocy kanonu 1459 § 1²⁵.

Z treści kanonu 1512 wynika, że poprzez wezwanie dokonane zgodnie z prawem (*cum citatio legitime notificata*) rodzi się relacja procesowa między stronami oraz pomiędzy stronami i sędzią. I od tej chwili z tych relacji powstają również związki z przedmiotem sporu. Przez wezwanie pozwany zostaje podporządkowany wniesionej przeciwko niemu skardze, co rodzi określone skutki wskazane w ustawie. Z punktu widzenia formalno-prawnego wezwanie dokonane zgodnie z przepisami prawa wytwarza bowiem konkretne skutki²⁶. Z kolei zgodnie z kanonem 1513 § 2 żądania oraz odpowiedzi stron mogą być wyrażone nie tylko w skardze powodowej wprowadzającej spór, lecz także w odpowiedzi na pozew (*in responsione ad citationem*). Prawodawca kościelny w kanonie 1517 ustala początek relacji procesowej na moment wezwania sądowego, czyli *instantiae initium fit citatione*²⁷. Również sprawa wpadkowa ma miejsce dopiero po rozpoczęciu procesu przez wezwanie (*per citationem iudicio*), o czym w kanonie 1587.

²⁵ De Diego - Lora, *Komentarz do kanonu 1511*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, s. 1138.

²⁶ De Diego - Lora, *Komentarz do kanonu 1512*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, s. 1138-1139.

²⁷ L. Madero, *Komentarz do kanonu 1517*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, s. 1142-1143.

Nieobecność pozwanego, poprawnie wezwanego, w myśl kanonu 1592 § 1 może mieć miejsce na początku procesu, jest to niestawiennictwo na wezwanie (*si pars conventa citata non comparuerit*) albo – w dalszej fazie procesu – gdy podczas toczącego się procesu pozwany nie realizuje swych uprawnień. Jeśli pozwany jest nieobecny na początku procesu, to orzeka się jego nieobecność, a proces kontynuuje się aż do wydania ostatecznego wyroku, bez konieczności powiadamiania pozwanego o kolejnych czynnościach procesowych. W takim wypadku zawiadamia się go jedynie o wyroku²⁸. Instrukcja „*Dignitas connubii*”, w artykule 134 § 3, zachęca jednak, aby stronę uznaną za nieobecną przez sędziego zawiadomić nie tylko o wyroku, ale także o formule wątpliwości²⁹. Ponowne wezwanie pozwanego (*per novam citationem*), o czym mówi kanon 1592 § 2, zależy od tego, czy sędzia uzna to za właściwe. Nie ma konieczności czynienia tego, gdy sędzia jest pewny, że strona pozwana otrzymała pierwsze wezwanie³⁰. Taka nieobecność może dotyczyć również powoda, dlatego wezwanie należy wystosować także do powoda (kanon 1594), który – jeśli się nie stawi w dniu i godzinie, wyznaczonych na zawiązanie sporu ani nie przedstawi właściwego usprawiedliwienia – powinien być przez sędziego ponownie wezwany (*iudex eum citet iterum*). Jeśli powód nie stawi się na nowe wezwanie (*si actor novae citationi non paruerit*), domniemywa się, że zrzekł się instancji.

Uwzględniając fakt, iż na potrzeby cytacji – jako instytucji prawa procesowego – prawodawca kościelny w kanonie 1507 § 1 dokonuje zrównania określenia *citare* ze słowem *vocare* (*vocare seu citare*), nie można pominąć wśród podmiotów wytypowanych do wezwania osoby trzeciej, o czym w kanonie 1597 (*debet in iudicium vocare*). Może być ona dopuszczona do udziału w sprawie jako strona, która broni własnego prawa albo wspomagając kogoś z procesujących się³¹.

²⁸ L. M a d e r o, *Komentarz do kanonu 1592*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, s. 1194-1195. Więcej na temat niestawiennictwa strony pozwanej zob. P. M a j e r, *Niestawiennictwo strony pozwanej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa*, „*Ius Matrimoniale*” 7 (13) 2002, s. 167-190.

²⁹ H. S t a w n i a k, *Komentarz do artykułu 134*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 205. Więcej na temat uregulowań tej problematyki w „*Dignitas connubii*” zob. B. N o w a k o w s k i, *Nowe regulacje procesowe w „Dignitas connubii” – wybrane zagadnienia*, „*Seminare*” 28 (2010), s. 55-64.

³⁰ L. M a d e r o, *Komentarz do kanonu 1592*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1194-1195.

³¹ CIC c. 1596.

3. WEZWANIE INNYCH UCZESTNIKÓW W NORMACH PROCESOWYCH

W kanonie 1433 prawodawca kościelny zwraca uwagę na wezwanie rzecznika sprawiedliwości i obrońcy węzła (*iis non citatis*). Ich obecność w tych sprawach, w których jest ona wymagana ze względu na naturę tych spraw, ma doniosłe znaczenie, gdyż powoduje nieważność czynności procesowych, czyli nieważność akt. Wyjątek w zaistniałej sytuacji mogą stanowić dwie okoliczności: 1) ich spontaniczny i faktyczny udział w procesie oraz 2) przejrzenie przez nich akt tuż przed wyrokiem, co skutkuje możliwością wypełnienia ich zadania. Oczywiście dyskusyjne jest stwierdzenie, że jedynie na podstawie notatki czy uwag obrończych, sporządzonych przed ostatecznym wyrokiem, można uznać, iż wypełnili oni swoje zadanie, nie uczestnicząc wcześniej w przyjęciu skargi powodowej, sformułowaniu wątpliwości procesowej, proponowaniu i realizowaniu dowodów, prowadzeniu spraw wpadkowych czy też wnoszeniu zarzutów i innych czynności procesowych. Jeśli jednak zostaną oni wezwani na początku procesu, jednakże w następnych działaniach procesowych nie biorą udziału, chociaż mają do tego prawo, a następnie tuż przed wyrokiem przejrzą akta, proponując i przedstawiając to, co wynika z pełnionego przez nich urzędu, tym samym poszczególne czynności procesowe, jak i sam proces są ważne. Jednak ich absolutna nieobecność jest już poważnym zaniedbaniem wynikającym z powinności pełnionego przez nich urzędu³². Nieważność czynności procesowej może być podniesiona podczas procesu przez każdą z zainteresowanych stron, a także przez sędziego z urzędu³³. Jeśli jednak nie wniesiono w tej kwestii zarzutu lub skargi o nieważność wyroku, to akta sprawy będą użyteczne w wyższej instancji³⁴. W procesie dokumentalnym o nieważność małżeństwa, co wynika z treści kanonu 1686, także należy wezwać obrońcę węzła (*citatis partibus et cum interventu defensoris vinculi*), co jest zgodne z naturą tych procesów, nie wyłączając oczywiście wezwania stron.

Kwestia wezwania obrońcy węzła i rzecznika sprawiedliwości jest powtórnie poruszona przez prawodawcę kościelnego w normie kanonu 1508 § 1, gdy

³² L. Del Amo, *Komentarz do kanonu 1433*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, s. 1075-1076.

³³ CIC c. 1459 § 1; por. DC art. 77 § 1.

³⁴ R. Sztymiler, *Komentarz do artykułu 60*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, s. 113-115.

nakazuje on niezwłocznie powiadomić o dekrete wezwania (*decretum citationis*), obok strony pozwanej, wszystkie pozostałe. Należy rozumieć, iż wszyscy pozostali, o których mowa jest w tej normie, są stronami w procesie, jak na przykład obrońca wężła czy rzecznik sprawiedliwości³⁵. Jednak sformułowanie kanonu *et simul ceteris, qui comparere debent* można też rozumieć w następującym sensie: „wszystkim pozostałym uczestnikom procesu, którzy powinni się wypowiedzieć”, czyli: opiekun, kurator, specjalny pełnomocnik, promotor sprawiedliwości, obrońca wężła, adwokat, osoba trzecia jako interwenient³⁶.

Właśnie wtedy, gdy spór toczy się przeciwko temu, kto nie może swobodnie wykonywać swoich uprawnień albo swobodnie administrować rzeczami, o które toczy się spór, pozew (*citatio*) należy skierować, zależnie od okoliczności, do opiekuna, kuratora, specjalnego pełnomocnika, czyli do tego, kto powinien podjąć jego sprawę według przepisu prawa, o czym w kanonie 1508 § 3. W artykule 131 „Dignitas connubii” autor nakazuje, aby w przypadku strony pozbawionej używania rozumu lub chorej umysłowo wezwanie sądowe i zawiadomienie o aktach (*citationes et notificationes*) dokonywane było przez kuratora. Strona działająca poprzez pełnomocnika powinna być przez niego informowana o wezwaniu sądowym i zawiadomieniu o aktach (*citationibus et notificationibus*)³⁷. W kanonie 1518, 2° prawodawca wspomina wprost o pozywaniu pełnomocnika (*citato procuratore*).

W kanonie 1556 prawodawca kościelny zauważa, że świadków do złożenia zeznań należy wezwać w sposób właściwy, czyli za pośrednictwem dekretu, o czym w odpowiedniej formie musi być świadek powiadomiony (*citatio testis fit decreto iudicis testi legitime notificato*), czyli przez pocztę lub w inny pewny sposób, zgodnie z kanonem 1509 § 1³⁸. Powinien on być oczywiście prawidłowo wezwany (*testis rite citatus*), o czym jest mowa w kanonie 1557. Według artykułu 163 Instrukcji „Dignitas connubii” dokonuje się tego dekretem sędziego³⁹. Już po pierwszym przesłuchaniu, ale jeszcze przed pu-

³⁵ De Diego - Lora, *Komentarz do kanonu 1508*, s. 1136-1137.

³⁶ R. S z t y c h m i l e r, *Komentarz do kanonu 1508*, [w:] *Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego*, s. 144.

³⁷ H. S t a w n i a k, *Komentarz do artykułu 131*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, s. 201.

³⁸ L. Del Amo, *Komentarz do kanonu 1556*, [w:] *Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz*, s. 1170.

³⁹ T. R o z k r u t, *Komentarz do artykułu 163*, [w:] *Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”*, s. 241-242.

blikacją akt, świadkowie mogą być ponownie wezwani (*denuo ad examen vocari*) na żądanie strony lub z urzędu, jeśli oczywiście sędzia uzna to za konieczne lub pożyteczne dla sprawy, jak stanowi kanon 1570. Po zamknięciu postępowania sędzia może jeszcze raz wezwać tych samych lub innych świadków (*eosdem testes vel alios vocare*), co wynika z treści kanonu 1600 § 1, ale tylko przy uwzględnieniu ściśle określonych warunków.

4. PODSUMOWANIE

Z powyższej prezentacji wynika, iż najbardziej oczywistym i zawsze koniecznym podmiotem notyfikowanej cytacji są oczywiście obie strony procesowe, powód i pozwany, ale także osoba trzecia, występująca na prawach strony procesowej. W związku ze stronami dość oczywista wydaje się możliwość wezwania pełnomocnika jako zastępcy procesowego, a także, zależnie od okoliczności, ewentualność wezwania opiekuna, kuratora i specjalnego pełnomocnika. Ponadto, jako strony procesu⁴⁰, podmiotami wezwania są także obrońca wężła i rzecznik sprawiedliwości. Do osób podlegających wezwaniu zalicza się też świadka.

Oczywiście osobą najważniejszą w dokonywaniu cytacji jest sędzia, który tę decyzję rozpoznaje, a następnie wciela w życie i uskutecznia wobec wcześniej wymienionych podmiotów. Drugą równie ważną, co konieczną osobą w procedurze cytacyjnej jest notariusz – jako urzędnik i publiczny świadek czynności dokonywanych przez sędziego, który te czynności powagą swojego urzędu potwierdza i czyni je publicznie wiarygodnymi.

⁴⁰ Więcej na temat dystynkcji strony sporu i strony procesu zob. A. D z i ę g a, *Strony sporu w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa*, Warszawa 1994.

BIBLIOGRAFIA

- A c e b a l J. L.: Le commentaire au canon 1507. Dans: Code de Droit Canonique Annoté, Paris 1983, p. 357.
- A r r o b a C o n d e M. J.: Diritto processuale canonico, Roma 2012.
- Codex Iuris Canonici auctoritate Ioannis Paulii PP. II promulgatus, AAS 75 (1983) pars II, 1-317.
- De D i e g o - L o r a C.: Komentarz do kanonu 1507, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1135-1136.
- De D i e g o - L o r a C.: Komentarz do kanonu 1508, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1136-1137.
- De D i e g o - L o r a C.: Komentarz do kanonu 1509, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1136-1137.
- De D i e g o - L o r a C.: Komentarz do kanonu 1511, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1138.
- De D i e g o - L o r a C.: Komentarz do kanonu 1512, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1138-1139.
- Del A m o L.: Komentarz do kanonu 1433, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1075-1076.
- Del A m o L.: Komentarz do kanonu 1556, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1170.
- D z i ę g a A.: Strony sporu w kanonicznym procesie o nieważność małżeństwa, Warszawa 1994.
- G r e s z a t a M.: Litispendencia w procesie kanonicznym, Lublin 2003.
- L ü d i c k e K.: Der Kommentar zum Kanon 1508, [In:] Münsterischer Kommentar zum Codex Iuris Canonici, Band 5 (Cann. 1311-1752), Essen 1988-2005, S. 1508/1-1508/6.
- M a d e r o L.: Komentarz do kanonu 1517, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1142-1143.
- M a d e r o L.: Komentarz do kanonu 1592, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1194-1195.
- M a d e r o L.: Komentarz do kanonu 1677, [w:] Kodeks Prawa Kanonicznego. Komentarz, red. P. Majer, Kraków 2011, s. 1255-1257.
- M a j e r P.: Niestawiennictwo strony pozwanej w procesie o stwierdzenie nieważności małżeństwa, „Ius Matrimoniale” 7 (13) 2002, s. 167-190.
- N o w a k o w s k i B.: Nowe regulacje procesowe w „Dignitas connubii” – wybrane zagadnienia, „Seminare” 28 (2010), s. 55-64.
- O l i v a r e s E.: Citazione, [In:] Nuovo Dizionario di Diritto Canonico, a cura di C. C. Salvador, V. De Paolis, G. Ghirlanda, Roma 1993, p. 180.
- Pontificium Consilium De Legum Textibus. Instructio „Dignitas connubii” servanda a tribunalibus dioecesanis et interdioecesanis in pertractandis causis nullitatis matrimonii (25 I 2005), „Communicationes” 37 (2005), s. 11-89.
- R o z k r u t T.: Komentarz do artykułu 163, [w:] Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 241-242.

- Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków, J. Sondel, Kraków 1997.
- S t a w n i a k H.: Komentarz do artykułu 126, [w:] Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 193-195.
- S t a w n i a k H.: Komentarz do artykułu 131, [w:] Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 201.
- S t a w n i a k H.: Komentarz do artykułu 134, [w:] Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 203-205.
- S z t y c h m i l e r R.: Komentarz do artykułu 60, [w:] Komentarz do Instrukcji procesowej „Dignitas connubii”, red. T. Rozkrut, Sandomierz 2007, s. 113-115.
- S z t y c h m i l e r R.: Komentarz do kanonu 1508, [w:] Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. V, Księga VII: Procesy, red. J. Krukowski, Poznań 2007, s. 143-145.
- S z t y c h m i l e r R.: Wstęp do Rozdziału II, [w:] Komentarz do Kodeksu Prawa Kanonicznego, t. V, Księga VII: Procesy, red. J. Krukowski, Poznań 2007, s. 141.

WHO CAN BE SUMMONED IN A CANONICAL TRIAL?

S u m m a r y

Citation is an institution of procedural law that arises when a judge makes a decision to accept a complaint for a trial, expressed in the form of a decree that establishes parties to a process and binds them with formal-procedural relations with a judge and the object of contention. As a result, parties in a case are formally summoned to take part therein (*citation sensu stricto*), as are other participants, too (*citatio sensu lato*). This summons must be effected through a notification, i.e. an institution of procedural law which involves making the contents of a decree known to the parties and other participants of a case – here a citation decree. In terms of legal effectiveness, citation and notification are so tightly interwoven that a procedural distinction between them points merely to a particular sequence of activities in the theoretical structure of the process that must follow one another, since there is a formal-legal citation does not exist without its notification. The most obvious and essential subject of a notified citation is the parties – a petitioner and respondent – as well as another person who becomes involved in the case as a party. It seems quite obvious that an attorney ad litem can be appointed, and – given the circumstances – a legal guardian, court-appointed curator, or a special attorney. Moreover, a defender of the bond and a promoter of justice can be summoned to act as parties. Witnesses are also subject to citation.

Translated by Tomasz Palkowski

Słowa kluczowe: wezwanie, strony procesowe, proces kanoniczny.

Key words: citation, parties in a case, canonical trial.